

جایگاه حقوق و مسؤلیت‌های اجتماعی روزنامه‌نگاران در مطبوعات امروز ایران

مهدخت بروجردی‌علوی^۱ / مهدیه شکری^۲

تاریخ دریافت مقاله: اردیبهشت ۹۹ تاریخ پذیرش نهایی: تیر ۹۹

چکیده

پژوهش حاضر به بررسی جایگاه حقوق و مسؤلیت‌های اجتماعی روزنامه‌نگاران در مطبوعات امروز ایران می‌پردازد. با توجه به سابقه ۱۹۰ ساله ورود روزنامه‌نگاری به ایران، این پژوهش در نظر دارد وضعیت فعلی روزنامه‌نگاری و شرایط فعالیت روزنامه‌نگاران را در کشور از دیدگاه متخصصان این حرفه مورد بررسی قرار دهد. چارچوب مفهومی تحقیق بر پایه نظریه مسؤلیت اجتماعی، یکی از نظریات هنجاری رسانه، و مفهوم عینیت والتر لیپمن است. بر اساس تحقیق، روزنامه‌نگاری حرفه‌ای محصول این دو (نظریه مسؤلیت اجتماعی و مفهوم عینیت) است. روش پژوهش، مصاحبه عمیق با متخصصان است و با ۲۰ نفر از روزنامه‌نگاران، استادان ارتباطات، کارشناسان حقوق و مدیران مسؤل روزنامه‌ها مصاحبه عمیق انجام شده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد الگوی حاکم بر مطبوعات با شرایط روزنامه‌نگاری حرفه‌ای همخوانی ندارد و وضعیت حاضر مطبوعات ما نشان‌دهنده ابهامات زیادی در خصوص حقوق و مسؤلیت‌های روزنامه‌نگار می‌باشد. در حال حاضر، بسترها برای فعالیت حرفه‌ای روزنامه‌نگاری در کشور وجود ندارد، امنیت شغلی و استقلال حرفه‌ای روزنامه‌نگاران تامین نبوده و در چنین شرایطی روزنامه‌نگاران کمترین نقش و تاثیرگذاری را بر وضعیت شغلی خود دارند. این نقش و تاثیرگذاری تا زمان فراهم شدن بسترها برای فعالیت حرفه‌ای، در حداقل‌ترین وضعیت باقی می‌ماند. توجه به نظام حقوقی حرفه روزنامه‌نگاری و تدوین قوانین و مقررات خاص این حرفه یکی از ضرورت‌های اصلی و فوری برای حل مسائل کنونی حرفه روزنامه‌نگاری به شمار می‌رود.

واژه‌های کلیدی: حقوق و مسؤلیت‌های روزنامه‌نگاران، استقلال حرفه‌ای روزنامه‌نگاری، روزنامه‌نگاری حرفه‌ای، امنیت شغلی روزنامه‌نگاری، مصاحبه عمیق.

۱- دانشیار گروه علوم ارتباطات، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران، (نویسنده مسؤل)، پست الکترونیک: mbalavi36@yahoo.com

۲- کارشناس ارشد علوم ارتباطات اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران

مقدمه و طرح مسئله

حقوق حرفه‌ای روزنامه‌نگاران یکی از شاخه‌های جدید حقوق ارتباطات جمعی است. در این شاخه حقوقی، در کنار شاخه‌های دیگر حقوق ارتباطات جمعی، که مقررات حقوقی مربوط به تاسیس و اداره رسانه‌های همگانی مختلف مانند روزنامه‌ها و نشریات دوره‌ای دیگر، پایگاه‌های اطلاعاتی و خبری الکترونی و جرائم رسانه‌ای یا مطبوعاتی را دربرمی‌گیرند، مقررات حقوقی حاکم بر فعالیت‌های حرفه‌ای روزنامه‌نگاران و سایر وسایل ارتباط جمعی بررسی می‌شوند (معمدنزاد، ۱۳۸۶:۱۱).

حقوق حرفه‌ای روزنامه‌نگاران در حدود دو قرن پس از ایجاد حقوق مطبوعات از اوایل قرن بیستم همراه با پیدایش روزنامه‌نگاری حرفه‌ای پدید آمده و روبه پیشرفت گذاشته است. در ایران، تاکنون به حقوق حرفه‌ای روزنامه‌نگاران که یکی از شاخه‌های عمده حقوق ارتباطات جمعی به شمار می‌رود، توجهی صورت نگرفته است و در قانونگذاری‌های متعدد گذشته، تنها به حقوق مطبوعات، شامل مقررات حقوقی تاسیس و اداره نشریات و مقررات حقوقی حاکم بر محتوا و انتشار آن‌ها، پرداخته شده است (معمدنزاد، ۱۳۸۷:۲۶). به عبارت دیگر، با گذشت ۱۹۰ سال از تاریخ روزنامه‌نگاری در ایران، بحث حقوق روزنامه‌نگاران همچنان در متون حقوقی این حرفه مغفول مانده است و تمایزی میان حقوق روزنامه‌نگاران با حقوق مطبوعات، که دو امر متفاوت هستند، دیده نمی‌شود. در کلیه قوانین مطبوعاتی فصل حقوق مطبوعات بسیار کوتاه، نارسا و ناتمام است و روزنامه‌نگار نیز در این قوانین به رسمیت شناخته نمی‌شود. در حالی که در قوانین معتبر مربوط به حوزه روزنامه‌نگاری، حقوق حرفه‌ای روزنامه‌نگاران مورد توجه قرار می‌گیرد؛ چراکه اعتقاد بر این است که بدون حقوق حرفه‌ای، مطبوعات و رسانه‌ها نمی‌توانند به وظایف خود عمل کنند. در فقدان این قوانین و مقررات، هر کسی به خود اجازه می‌دهد که این حقوق را مورد دست اندازی قرار دهد.

از سوی دیگر، مسئولیت اجتماعی روزنامه‌نگار زمانی معنا پیدا می‌کند که ابتدا حقوق حرفه‌ای او تعریف شده و استقلال حرفه‌ای او به رسمیت شناخته شود. به طور طبیعی، وقتی حقوق روزنامه‌نگاران رسمیت یافته و مشخص شدند، مسئولیت‌های او نیز شفاف شده و روزنامه‌نگار در قبال عملکرد خود پاسخگو می‌شود.

هدف از تحقیق یافتن پاسخ این سوال است که روزنامه‌نگاران، استادان ارتباطات، حقوقدانان و مدیران مسئول روزنامه‌ها وضعیت فعلی حقوق و مسئولیت‌های اجتماعی روزنامه‌نگاران را چگونه می‌بینند؟ پژوهش حاضر درصدد است گامی در جهت تجزیه و تحلیل دیدگاه‌های صاحب‌نظران این حرفه درباره وضعیت موجود و مفاهیم اساسی این حرفه و حقوق و مسئولیت‌های روزنامه‌نگاران بردارد و ضرورت‌ها و روش‌های بهبود این وضعیت را از دیدگاه صاحب‌نظران و فعالان این عرصه بررسی کند.

چارچوب نظری

نظریه‌های هنجاری رسانه‌ها

نظریه‌های هنجاری، مشخص کننده بایدها و نبایدها در عملکرد رسانه‌ها هستند. این بایدها و نبایدها برخاسته از نظام اجتماعی و فرهنگی جامعه است که از جمله آنها می‌توان به قوانین مکتوب مربوط به رسانه‌ها، پاره‌های ایدئولوژی و پیش فرضهای ضمنی موجود در جامعه اشاره کرد. دیدگاه هنجاری رسانه، برآیند مجموعه‌ای از بایدها و نبایدها در نهادهای متنوعی است که در تعامل با رسانه قرار دارند. سبیرت و همکارانش، نخستین دسته بندی را از نظریه‌های هنجاری رسانه‌ها به عنوان الگوهای حاکم بر مطبوعات ارائه دادند. او علت تفاوت اهداف با اشکال و رفتارهای مطبوعات را در تأثیرپذیری رسانه‌ها از ساختارهای اجتماعی و سیاسی حاکم بر آن‌ها دانست و بر اساس آن، چهار نظریه اقتدارگرا، آزادی گرا، مسئولیت اجتماعی و کمونیستی را معرفی کرد. مک کوئیل با افزودن دو نظریه توسعه گرا و مشارکت دموکراتیک به

۱۷۰). مضمون اصلی این نظریه این است که آزادی و مسئولیت، دو روی یک سکه هستند و همان گونه که رسانه‌ها حق دارند از دولت و سایر نهادها انتقاد کنند، مسئولیتی نیز در قبال مصالح و منافع ملی و پاسخ به نیازهای جامعه دارند (مهدیزاده، ۱۳۸۹: ۸۹).

تئوری مشارکت دموکراتیک رسانه‌ها

خاستگاه اصلی این نظریه جوامع توسعه یافته لیبرال است اما برخی عناصر آن با نظریه رسانه‌های توسعه بخش نزدیک است. این مدل به جامعه توده با دیدی منفی می‌نگرد و معتقد است جامعه توده در فراهم ساختن فرصت‌ها برای آزادی‌های فردی و آزادی اقلیت‌ها شکست خورده است (مک کوئیل، ۱۳۸۸: ۱۷۶).

نظریه رسانه‌های شوروی

وظیفه اصلی در این نظام القای ایدئولوژی به شهروندان برای ساختن جامعه است. مطبوعات باید مردم را پشت سر رهبران یا سران حزب بسیج کنند تا آنان توده‌ها را به سرمنزل مقصود رهنمون سازند. مهم‌ترین دغدغه این نظام، کنترل ابزار تولید فکر با ایدئولوگ‌های حاکم است (بهرامپور، ۱۳۸۴: ۴۶).

نظریه رسانه‌های توسعه‌بخش

این نظریه که بیشتر در کشورهای در حال توسعه شکل گرفته است، واکنشی نسبت به نابرابری ارتباطات و عدم تعادل اطلاعات است. مدافعان این نظریه معتقدند که چون کشورهای در حال توسعه، نیازها و الزام‌های اقتصادی، سیاسی و اجتماعی خاص خود را دارند و رسانه‌ها باید وظایف توسعه‌بخشی مثبتی ایفا کنند، طبعاً نباید از الگوی آزادی‌گرایانه غربی پیروی کنند (مهدیزاده، ۱۳۸۹: ۹۲).

عینیت

عینیت‌گرایی نگرشی در روزنامه‌نگاری است که به امکان ارائه بی‌طرفانه رویدادها معتقد است (شکرخواه، ۱۳۸۹: ۱۴۷). یکی از بارزترین وظایف هر روزنامه‌نگار این است که با وقف صادقانه خویش نسبت به واقعیت عینی، خود را در راه خدمت به مردم در راه دستیابی به اطلاعات حقیقی و موثق قرار دهد و به نوعی بتواند

تقسیم بندی چهارگانه سبیرت، آن را به عنوان نظریه هنجاری رسانه‌ها معرفی کرد.

نظریه اقتدارگرا

در این نظام، مطبوعات سخنگوی حکومت است و وظیفه آن هدایت مردم در جهت مصلحت‌هایی است که حکومت تشخیص می‌دهد. بازبینی و کنترل مطبوعات از حقوق حکومت است تا از انتشار مطالب گمراه‌کننده جلوگیری کند. مالکیت مطبوعات در سیستم اقتدارگرا ممکن است به صورت خصوصی یا عمومی باشد. با وجود این به عنوان وسیله‌ای برای تحقق سیاست‌های دولتی محسوب می‌شود (مک کوئیل، ۱۳۸۸: ۱۶۴).

نظریه مطبوعات آزاد

این نظام هنجاری، اصل را بر آزادی انتشار گردش اطلاعات و اجتناب از دخالت و سانسور دولت در امر مطبوعات می‌داند. در این نظام مطبوعات یکی از نهادهای حقوق اساسی و رکن چهارم دموکراسی قلمداد شده و حق انتقاد از مسئولان و انتقاد از عملکرد آنان را دارد. در نظریه آزادی‌خواهانه مطبوعات عمدتاً خصوصی هستند و رسانه‌ها وسایلی برای نظارت بر دولت و نیز برآوردن دیگر نیازهای جامعه می‌باشند (سورین و تانکار، ۱۳۸۸: ۴۴۳).

نظریه مسئولیت اجتماعی

نظریه مسئولیت اجتماعی عقیده دارد هر شخص که سخن مهمی برای گفتن دارد باید یک تریبون آزاد در اختیار داشته باشد و اگر رسانه‌ها این وظیفه را به عهده نگیرند، باید کسی مراقب باشد تا آن‌ها این کار را انجام دهند. نظریه مسئولیت اجتماعی مجبور است سه اصل نسبتاً ناسازگار را با هم سازگار سازد: آزادی و انتخاب فرد، آزادی رسانه و تعهد رسانه نسبت به جامعه. راه حل این نظریه بر دو روش است: اول رشد نهادهای عمومی اما مستقل برای مدیریت پخش امواج و دوم رشد بیشتر حرفه‌ای‌گرایی همچون ابزار تحقق استانداردهای بالاتر عمل در عین حال که اصل مدیریتی رسانه‌ها نیز حفظ می‌شود (مک کوئیل، ۱۳۸۸: ۱۳۸۸).

تشویق می‌کند تا آزادانه علایق و تجربیات خود را واگو کنند (لیندلف و تیلور، ۱۳۸۸:۲۲۳). جامعه آماری این تحقیق را روزنامه‌نگاران، استادان ارتباطات، حقوقدانان و مدیران مسئول روزنامه‌ها جامعه آماری پژوهش را تشکیل می‌دهند. نمونه‌گیری این پژوهش به صورت غیراحتمالی و هدفمند بوده است و با تعداد ۹ روزنامه‌نگار، ۸ استاد ارتباطات، ۲ مدیرمسئول روزنامه و ۲ حقوقدان مصاحبه انجام گرفته و در پایان، پاسخ‌ها تحلیل و دسته‌بندی شده است. در خصوص ویژگی افراد نمونه می‌توان به مواردی چون «تخصص و سابقه طولانی فعالیت حرفه‌ای در عرصه مطبوعات» برای روزنامه‌نگاران و استادان ارتباطات اشاره کرد. همچنین ویژگی مدیران مسئول روزنامه‌ها ویژگی «نظارتی و مراقبتی» است که بر رعایت مسئولیت‌های اجتماعی از سوی روزنامه‌نگاران تاکید دارند. ویژگی حقوقدانان در پژوهش حاضر «آشنایی کامل با حقوق مطبوعات» و «تحلیل وضعیت موجود و اظهار نظر درباره وضعیت مطلوب» است.

یافته‌ها

در این پژوهش که با روش مصاحبه عمقی انجام شده است، ۱۰ سوال اولیه طراحی و به دنبال آن پاسخ‌های مصاحبه‌شوندگان بر اساس دیدگاه‌های مشابه دسته‌بندی شد. به این منظور افرادی که در یک سوال دارای دیدگاه مشابه بودند در یک گروه قرار گرفتند. در این گروه‌ها ممکن است هر چهار دسته پاسخگویان وجود داشته باشد. به عبارت دیگر، صرفنظر از شغل و موقعیت افراد، دیدگاه‌ها نظم داده شده‌اند. در این بخش ابتدا سوالات پژوهش مطرح و پاسخ‌ها بر اساس شباهت‌ها دسته‌بندی و ارائه شده‌اند.

۱. تعریف شما از استقلال حرفه‌ای روزنامه

نگاران چیست؟

در این سوال، می‌توان پاسخگویان را به دو گروه تقسیم کرد. گروه اول، تعریف مفهوم استقلال حرفه‌ای روزنامه‌نگار را در مسائل بیرونی می‌دانند؛ مثل عدم دخالت نهادهای قدرت، عدم وابستگی رسانه، وجود

رویدادها را به طور صحیح و بدون هیچ‌گونه تحریفی، همراه با کاربرد ظریف خلاقانه خود، به مخاطبان مربوط انعکاس دهد. در کتاب «مفاهیم اساسی در ارتباطات» درباره مفهوم عینیت نوشته شده است: عینیت، روشی علمی است که خصوصیت مفروض آن، جملات فاقد سوءگیری و جهت‌گیری است. عینیت یکی از مهم‌ترین اهداف هر گونه پژوهش تجربی است؛ اگرچه دستیابی به چنین امری غیرممکن است (Hiebart, 1988:45).

اصل عینی‌گرایی، بی‌طرفی و استقلال مطبوعات را در بر می‌گیرد و جنبه حرفه‌ای دارد و پس از جنگ جهانی اول برای خنثی کردن عوارض منفی روزنامه‌نگاری جنجالی و مطبوعات زرد از سوی سازمان‌ها و انجمن‌های ناشران مطبوعات و همچنین بعضی از سندیکاها و اتحادیه‌های روزنامه‌نگاران غربی، در چارچوب اصول اخلاقی و شرافت حرفه‌ای روزنامه‌نگار، ترویج شده است. (هنگام بروز روزنامه‌نگاری عینی) روزنامه‌نگاران دریافتند که ارائه مطالب بدون گرایش خاص و اظهارنظرهای شخصی، نه تنها از نظر مخابراتی ارزان‌تر تمام می‌شود، بلکه تعداد بیشتری از مخاطبان را می‌تواند تحت پوشش قرار دهد. (Sibert & Schramm, 1965:60) بر مبنای این اصل روزنامه‌نگاران وظیفه دارند، رویدادها را به طور عینی و واقعی و با بی‌طرفی و استقلال فکری منعکس سازند و از ذهنی‌گرایی و غرض‌ورزی و مداخله دادن نظریات شخصی یا تحمیلی در ارائه اخبار و گزارش‌های خبری پرهیز کنند، تا بتوانند اطلاعات صحیح در اختیار مخاطبان بگذارند و به شناخت حقیقت کمک نمایند (معتدنزاد، ۱۳۷۲:۴۶۸).

روش پژوهش

برای شناخت دیدگاه جامعه آماری درباره وضعیت حقوق و مسئولیت‌های اجتماعی روزنامه‌نگاران در مطبوعات امروز ایران، از روش مصاحبه عمقی استفاده شد. مصاحبه عمقی در بهترین شکل آن عبارت است از رویدادی که در آن یک شخص (مصاحبه‌گر) دیگران را

روزنامه‌نگاران نقش قائل هستند و معتقدند که این انجمن باید حامی روزنامه‌نگار باشد و از طرفی به روزنامه‌نگاران نیز آموزش‌های حرفه‌ای بدهد. این گروه، بیشترین پاسخگویان را دربرمی‌گیرد. گروه دوم پاسخگویان نیز که تعداد کمتری از پاسخگویان را شامل می‌شود، نقشی برای انجمن صنفی در نظر نمی‌گیرند. این گروه از پاسخگویان معتقدند که فعالیت‌های انجمن صنفی روزنامه‌نگاران جنبه سیاسی دارد و چنین انجمنی نمی‌تواند از حقوق روزنامه‌نگاران دفاع کند. (جدول ۳)

ج) نقش قانونگذاران

سوال «نقش قانونگذار در تامین استقلال حرفه‌ای روزنامه‌نگاران» از جمله سوالات چالش برانگیز در این پژوهش بود. پاسخ‌های ارائه شده به این سوال در دو گروه تقسیم شده‌اند. بر اساس پاسخ‌های گروه اول، قانونگذار باید قوانینی را وضع کند که مطابق با نیازهای جامعه رسانه‌ای باشد و به جریان آزاد اطلاعات کمک کند. بر اساس دیدگاه این گروه، قانونگذار یک وظیفه مهم دیگر نیز دارد و آن تعریف دقیق و شفاف شغل روزنامه‌نگاری است. به عقیده پاسخ دهندگان گروه اول، با چنین اقداماتی، قانونگذار می‌تواند در بهبود وضعیت استقلال حرفه‌ای روزنامه‌نگاران تاثیرگذار باشد. این گروه، بیشترین پاسخگویان را شامل می‌شود. از سوی دیگر، بر اساس گروه دوم، وجود قانون و قانون‌گذار در حرفه روزنامه‌نگاری اشتباه است و این روزنامه‌نگاری با وجود قانون محدود می‌شود. این گروه تعداد کمتری از پاسخگویان را در بر می‌گیرد. (جدول ۴)

د) نقش روزنامه‌نگاران

در این سوال می‌توان اختلاف دیدگاه پاسخگویان را به وضوح مشاهده کرد. پاسخ‌های پاسخگویان در این سوال به دو گروه تقسیم شده است. بر اساس دیدگاه‌های گروه اول، روزنامه‌نگاران نقشی حیاتی و مهم در تامین استقلال حرفه خود دارند. این نقش‌ها شامل افزایش میزان توان حرفه‌ای، رعایت اخلاق، افزایش مهارت‌ها و در نهایت ایجاد اتحاد در میان

تشکل صنفی و... این گروه، تعداد بیشتری از پاسخگویان را شامل می‌شود. گروه دوم، تعریف این مفهوم را مرتبط با شخص روزنامه‌نگار می‌دانند. بر اساس دیدگاه گروه دوم، این مفهوم بر اساس عملکرد روزنامه‌نگار تعریف می‌شود؛ مثل برخورداری از تخصص، رعایت عینیت و بی‌طرفی، توجه به نیاز مخاطب و ... بر اساس پاسخ‌های ارائه شده، گروه دوم که استقلال حرفه‌ای را در ویژگی‌های شخصی روزنامه‌نگار و کارکردهای حرفه‌ای آن تعریف می‌کنند، تعداد کمتری از پاسخگویان را تشکیل می‌دهند. (جدول ۱)

۲. نقش موارد زیر را در تامین استقلال حرفه‌ای

روزنامه‌نگاران چگونه ارزیابی می‌کنید؟

الف) دولت

سوال «نقش دولت در تامین استقلال حرفه‌ای روزنامه‌نگاران» از جمله سوالات پرمنافشه و چالش برانگیز در میان مصاحبه‌شوندگان بود که نشانگر اختلاف نظر میان پاسخگویان بود. در این سوال می‌توان پاسخگویان را به دو گروه تقسیم کرد. بر اساس دیدگاه گروه اول، دولت در تامین استقلال حرفه‌ای روزنامه‌نگار نقش داشته و این نقش بیشتر جنبه حمایتی است. یعنی با درک رسانه‌ها، به جریان آزاد اطلاعات و ارتباطات کمک کرده و همچنین زمینه آموزش را برای روزنامه‌نگاران فراهم نماید. این گروه بیشترین پاسخگویان را شامل می‌شود. بر اساس گروه دوم پاسخگویان نیز تصور هرگونه نقش برای دولت، به معنای وابسته کردن روزنامه‌نگار است و نباید برای دولت هیچ گونه نقشی در این زمینه قائل شد. این گروه، تعداد کمتری از پاسخگویان را شامل می‌شود. (جدول ۲)

ب) نقش انجمن صنفی

در این سوال میان پاسخگویان بر سر «نقش انجمن صنفی در تامین استقلال حرفه‌ای روزنامه‌نگاران» اختلاف دیدگاه وجود دارد و پاسخ‌ها را می‌توان در دو گروه تقسیم کرد. در این سوال، بسیاری از پاسخگویان برای نقش انجمن صنفی در تامین استقلال حرفه‌ای

دیدگاه گروه سوم، وضعیت روزنامه نگاری به اندازه ای نامساعد است که هیچ راهی برای بهبود وضعیت روزنامه نگاری در ایران وجود ندارد. این گروه، کمترین تعداد پاسخگویان را شامل می شود. (جدول ۷)

۴. وضعیت قانون مطبوعات کشور را چگونه ارزیابی می کنید؟

پاسخ دهندگان در پاسخ به «ارزیابی از قانون مطبوعات کشور» دیدگاه های متفاوتی ارائه می دهند. این دیدگاهها را می توان در دو گروه تقسیم بندی کرد. بر اساس دیدگاه گروه اول، وجود قانون برای مطبوعات ضروری است اما این قانون باید از سوی تشکل های صنفی نوشته شود. همچنین قانون نوشته شده باید شفاف و به دور از ابهام باشد. این گروه بیشترین تعداد پاسخگویان را دربرگرفته است. بر اساس دیدگاه گروه دوم نیز وجود هرگونه قانون در حرفه روزنامه نگاری بازدارنده است و محدودیت هایی برای این حرفه ایجاد می کند. این گروه، تعداد کمتری از پاسخگویان را دربرمی گیرد. (جدول ۸)

۵. به نظر شما صحت و دقت در انتقال خبر چه تعریفی دارد؟

در این سوال، پاسخگویان، پاسخ های مشابه و یکسانی درباره تعریف از صحت و دقت از خبر ارائه می دهند به همین دلیل پاسخ ها در یک گروه گنجانده شده اند. در این سوال پاسخگویان تعریف صحت و دقت در خبر را در درست نویسی، انتقال واقعیت و رعایت اخلاق حرفه ای در انتشار خبر تعریف کرده اند. (جدول ۹)

۶. به نظر شما عینیت در خبر چه تعریفی دارد؟

«تعریف عینیت در خبر» از جمله سوالات چالش برانگیز این پژوهش بود. در این سوال پاسخگویان بر سر مفهوم عینیت با یکدیگر اختلاف نظر داشتند. به همین دلیل پاسخ ها در دو گروه تقسیم بندی شد. بر اساس دیدگاه گروه اول، عینیت در روزنامه نگاری وجود دارد و به معنای انتشار واقعی خبر به دور از جانبداری و سوءگیری است. این گروه که تعداد بیشتری از

همکاران است. این گروه بیشترین پاسخگویان را شامل می شود. بر اساس دیدگاه گروه دوم، در شرایط حاضر به اندازه ای وضعیت روزنامه نگاری در کشور نامساعد است که قدرت و توان روزنامه نگاران را برای ایجاد بهبود در وضعیت سلب کرده است. بنابراین گروه دوم نقشی برای روزنامه نگار در تامین استقلال حرفه ای روزنامه نگار قائل نیستند. این گروه تعداد کمتری از پاسخگویان را شامل می شود. (جدول ۵)

۳. امنیت شغلی روزنامه نگاران از نظر شما چه تعریفی دارد؟

سوال «تعریف امنیت شغلی روزنامه نگاران» از جمله سوالاتی است که تقریباً بر سر آن اتفاق نظر وجود داشت و پاسخگویان امنیت شغلی را در «عدم فشار به روزنامه نگار» و «حمایت از این حرفه» تعریف می کنند. بنابراین در این سوال، پاسخگویان در یک گروه جای می گیرند. از دیدگاه آنها، در شرایطی که روزنامه نگار از سوی هیچ نهادی تحت فشار نباشد و دولت نیز روزنامه ها را توقیف نکند امنیت شغلی این حرفه حفظ شده است. (جدول ۶)

ب) برای بهبود امنیت شغلی روزنامه نگاران چه پیشنهادی دارید؟

این سوال از جمله سوالات چالش برانگیز بود؛ چراکه میان پاسخگویان بر سر راهکارهای بهبود امنیت شغلی حرفه روزنامه نگاری توافق نظر وجود نداشت. پاسخ دهندگان به این سوال در ۳ گروه تقسیم بندی شده اند. بر اساس دیدگاه گروه اول، این راهکارها بیشتر از بیرون حرفه روزنامه نگاری نشات می گیرد. به عبارتی، مطابق با دیدگاه گروه اول، امنیت شغلی روزنامه نگاران در صورتی بهبود می یابد که نهادهایی از این حرفه حمایت کند؛ نهادهایی چون دولت و انجمن صنفی. این گروه بیشترین پاسخ دهندگان را شامل می شود. بر اساس دیدگاه گروه دوم، کلید بهبود امنیت شغلی روزنامه نگاران در دستان فعالان این حرفه است و جز روزنامه نگاران، کسی نمی تواند امنیت شغلی را به این حرفه بازگرداند. این گروه در مقایسه با گروه اول، تعداد کمتری را شامل می شود. در نهایت نیز مطابق با

نظریه، بیانگر روزنامه‌نگاری حرفه‌ای با توجه به مسئولیت اجتماعی و حقوق حرفه‌ای روزنامه‌نگاری است.

طبق نظریه مسئولیت اجتماعی، آزادی و مسئولیت دو روی یک سکه هستند و همانگونه که رسانه‌ها حق دارند از دولت و سایر نهادها انتقاد کنند، مسئولیتی نیز در قبال مصالح و منافع ملی و پاسخ به نیازهای جامعه دارند؛ به عبارت دیگر، روزنامه‌نگار در عین داشتن مسئولیت‌هایی در قبال جامعه و مردم از حقوقی نیز برخوردار است. بر اساس این نظریه، تا زمانی که حقوق روزنامه‌نگار تامین نباشد، مسئولیت‌های اجتماعی او نیز با مشکلاتی روبه‌رو می‌شود با این حال یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد، با وجود سابقه طولانی ورود روزنامه‌نگاری به کشور، حقوق مادی و معنوی روزنامه‌نگاران تامین نبوده و جایگاه این حقوق نیز روندی نزولی را طی می‌کند. بنابراین می‌توان گفت که یافته‌های پژوهش در خصوص تعریف روزنامه‌نگاری حرفه‌ای و جایگاه آن در کشور، مطابق با نظریه مسئولیت اجتماعی نیست.

از دیدگاه پاسخگویان، که صاحب‌نظران و فعالان عرصه رسانه هستند، وضعیت حرفه‌ای روزنامه‌نگاری در جایگاه و موقعیتی قرار دارد که روزنامه‌نگاران، به عنوان عناصر فعال این حرفه، کمترین نقش و تاثیرگذاری را بر وضعیت شغلی خود دارند و در حال حاضر، بسترها برای فعالیت حرفه‌ای روزنامه‌نگاری وجود ندارد. به اعتقاد آنها، در چنین شرایطی، تخصص و تلاش روزنامه‌نگاران صرفاً بخشی از مسئله را حل می‌کند و تا زمانی که بستر مناسب این فعالیت‌ها فراهم نشود، تلاش‌ها به نتیجه نخواهد رسید.

یافته‌های پژوهش بر عدم حل مسائل ریشه‌ای حقوق و مسئولیت‌های اجتماعی روزنامه‌نگاران در کشور تاکید دارد و از طرفی نیز نشان دهنده عدم توافق و اتفاق نظر میان فعالان این عرصه بر سر مسائل حقوقی و حرفه‌ای این رشته است. همچنین بر اساس یافته‌ها می‌توان به این نتیجه رسید که ابهامات زیادی درباره حقوق و مسئولیت‌های اجتماعی روزنامه‌نگاران وجود

پاسخگویان را در برمی‌گرفت، معتقد بودند که در صورت عدم رعایت عینیت در خبر، مخاطب به این موضوع واکنش نشان خواهد داد. به همین دلیل رعایت مفهوم عینیت در خبرنگاری یکی از الزامات حرفه‌ای روزنامه‌نگاری به شمار می‌رود. بر اساس دیدگاه گروه دوم، عینیت در خبر وجود ندارد و این مفهوم، قربانی‌مشی و جهت‌گیری‌های رسانه‌می‌شود. به همین دلیل این گروه از مفهوم عینیت تعریفی ارائه ندادند. گروه دوم، تعداد کمتری از پاسخگویان را دربر می‌گیرد. (جدول ۱۰)

۷. به نظر شما امانتداری در انتقال خبر چه تعریفی دارد؟

در این سوال، میان پاسخگویان بر سر وجود داشتن یا نداشتن مفهوم امانتداری در خبر اختلاف دیدگاه وجود دارد؛ به همین دلیل، پاسخ‌ها در این سوال نیز به دو دسته تقسیم می‌شود. بر اساس دیدگاه گروه اول، امانتداری در خبر وجود دارد و با عباراتی چون «بی‌طرفی»، «راستگویی» و «انتقال آنچه اتفاق افتاده» معنا می‌یابد. این گروه، تعداد بیشتری از پاسخگویان را شامل می‌شود. بر اساس دیدگاه گروه دوم، امانتداری در خبر وجود ندارد و این موضوع به مشی رسانه مربوط می‌شود. به عقیده این گروه، مفاهیمی چون امانتداری و عینیت در خبر قربانی‌مشی جهت‌گیری‌های رسانه‌ای می‌شوند. به همین دلیل تعریفی از این مفهوم ارائه نمی‌دهند. این گروه تعداد کمتری از پاسخگویان را دربر می‌گیرد. (جدول ۱۱)

نتیجه‌گیری

حقوق حرفه‌ای روزنامه‌نگاران تامین کننده امنیت شغلی، جانی و مالی روزنامه‌نگاران، استقلال حرفه‌ای آنها و موارد ضروری این حرفه است؛ اما این حقوق در طول تاریخ روزنامه‌نگاری کشور همواره مغفول مانده و در طول قانونگذاری‌های مختلف صرفاً به حقوق مطبوعات پرداخته شده است. از طرفی، روزنامه‌نگاری حرفه‌ای تلفیقی از نظریه مسئولیت اجتماعی و مفهوم عینیت است؛ چراکه مفاهیم ارائه شده از سوی این دو

به نظام حقوقی حرفه روزنامه‌نگاری و تدوین قوانین و مقررات خاص این حرفه یکی از ضرورت‌های اصلی و فوری برای حل مسائل کنونی حرفه روزنامه‌نگاری به شمار می‌رود.

دارد و آن‌ها در رسیدن به حقوق مادی و معنوی خود همچنان ناکام هستند و در برخی موارد نیز به دلیل عدم شفافیت قانون، از حقوق خود آگاهی ندارند؛ از این رو بر آموزش‌های حرفه‌ای به روزنامه‌نگاران، به ویژه روزنامه‌نگاران تازه کار، تاکید می‌شود. همچنین، توجه

جدول ۱ - خلاصه دیدگاه پاسخگویان از تعریف استقلال حرفه ای روزنامه نگاران

سوال	تعریف شما از استقلال حرفه‌ای روزنامه‌نگاران چیست؟
گروه اول (۸ روزنامه‌نگار، ۶ استاد، ۲ حقوقدان و یک مدیرمسئول)	-عدم دخالت نهاد قدرت در حرفه روزنامه‌نگاری -عدم وابستگی رسانه به نهادهای قدرت -وجود تشکلهای صنفی برای نظارت بر کار روزنامه‌نگاران و ساماندهی حرفه به دست خود روزنامه‌نگاران -آزادی عمل روزنامه‌نگار برای کسب و انتشار خبر
گروه دوم (یک روزنامه‌نگار، یک استاد و یک مدیرمسئول)	-برخورداری روزنامه‌نگار از بصیرت و تخصص -تلاش روزنامه‌نگار برای انتقال صحیح اطلاعات -رعایت عینیت و بی‌طرفی توسط روزنامه‌نگار -علاقه، آموزش و ذکاوت روزنامه‌نگار -سوق دادن سیاست رسانه به سمت نیاز مخاطب و ارزش رویداد توسط روزنامه‌نگار

جدول ۲ - خلاصه دیدگاه‌های پاسخگویان در خصوص نقش دولت در تامین استقلال حرفه‌ای روزنامه‌نگاران

سوال	نقش دولت در تامین استقلال حرفه‌ای روزنامه‌نگاران چیست؟
گروه اول (۶ روزنامه‌نگار، ۴ استاد، ۲ مدیرمسئول و ۲ حقوقدان)	-رسانه را درک کرده و آن‌ها را مزاحم نبیند -زمینه تعامل و آموزش روزنامه‌نگاران را فراهم کند -نقش حمایتی و هدایتی داشته باشد -به رسانه کمک فرهنگی کند -روزنامه را توقیف نکند -محدوده اختیاراتش را مشخص کند -به جریان آزاد اطلاعات و ارتباطات رسانه‌ای کمک کند -جامعه مدنی را تقویت کند
گروه دوم (۳ روزنامه‌نگار و ۳ استاد)	-تصور هرگونه نقشی برای دولت، به معنای وابسته کردن روزنامه‌نگاری است. -اگر دولت به روزنامه‌نگاران آموزش دهد یا هر کمکی کند، روزنامه‌نگار دولتی به وجود می‌آید

جدول ۳ - خلاصه دیدگاه پاسخگویان در خصوص نقش انجمن صنفی در تامین استقلال حرفه ای روزنامه نگاران

سوال	نقش انجمن صنفی در تامین استقلال حرفه‌ای روزنامه‌نگاران چیست؟
گروه اول ((۶ روزنامه‌نگار، ۴ استاد، ۲ حقوقدان و ۲ مدیرمسئول))	- حامی روزنامه‌نگاران باشد و با کانون‌های قدرت تعامل کند -تلاش برای فعالیت آزادانه و قانونمند روزنامه‌نگاران - به روزنامه‌نگاران آموزش حرفه‌ای بدهد
گروه دوم (۳ روزنامه‌نگار و ۳ استاد)	-انجمن صنفی به دلیل جهت‌گیری‌های سیاسی نقشی ندارد -حمایت از حقوق روزنامه‌نگاران وظیفه اتحادیه است نه انجمن صنفی

جدول ۴ - خلاصه دیدگاه‌های پاسخگویان در خصوص نقش قانونگذار در تامین استقلال حرفه‌ای روزنامه‌نگاری

سوال	نقش قانونگذار در تامین استقلال حرفه‌ای روزنامه‌نگاری چیست؟
گروه اول (۵ روزنامه‌نگار، ۳ استاد، ۲ مدیرمسئول و یک حقوقدان)	-وضع قوانینی که به جریان آزاد اطلاعات کمک کند -وضع قوانین مطابق با نیازهای جامعه رسانه‌ای -تعریف شغل روزنامه‌نگاری
گروه دوم (۴ روزنامه‌نگار، ۴ استاد و یک حقوقدان)	-در روزنامه‌نگاری، هرچه قانون کمتر باشد، بهتر است -وضع قانون مهم نیست؛ اجرای آن مهم است

جدول ۵ - خلاصه دیدگاه پاسخگویان در خصوص نقش روزنامه‌نگاران در تامین استقلال حرفه‌ای روزنامه‌نگاری

سوال	نقش روزنامه‌نگاران در تامین استقلال حرفه‌ای روزنامه‌نگاری چیست؟
گروه اول (۶ روزنامه‌نگار، ۴ استاد، ۲ حقوقدان، یک مدیرمسئول)	-افزایش توان حرفه‌ای -اتحاد روزنامه‌نگاران -رعایت اخلاق حرفه‌ای روزنامه‌نگاری -حقوق خود را تامین کنند -مهارت شناسایی و پیگیری سوژه‌ها را داشته باشند
گروه دوم (۳ روزنامه‌نگار، ۲ استاد، یک مدیرمسئول)	-مشکل ساختاری است و روزنامه‌نگار نقشی ندارد -در شرایط حاضر، روزنامه‌نگار قدرتی ندارد

جدول ۶ - خلاصه دیدگاه‌های پاسخگویان در خصوص تعریف امنیت شغلی روزنامه‌نگاری

سوال	تعریف شما از امنیت شغلی روزنامه‌نگاران چیست؟
تمامی پاسخگویان	-روزنامه‌نگار دغدغه از دست دادن شغل نداشته باشد -روزنامه‌نگار از سوی هیچ نهادی تحت فشار نباشد و هیچ کس نتواند فعالیت شخص روزنامه‌نگار را محدود کند -دولت روزنامه را توقیف نکند -مجازات روزنامه‌نگاران توسط تشکلهای روزنامه‌نگاری صورت بگیرد

جدول ۷ - خلاصه دیدگاه پاسخگویان در خصوص بهبود وضعیت امنیت شغلی روزنامه‌نگاران

سوال	پاسخ
برای بهبود وضعیت امنیت شغلی روزنامه‌نگاری چه پیشنهادی دارید؟	مسائل موجود در حرفه روزنامه‌نگاری مثل زنجیر به یکدیگر وصل هستند و به تنهایی نمی‌توان درباره آن‌ها صحبت کرد و راهکار ارائه داد - دولت رسانه‌ها را مزاحم نبیند - انجمن صنفی با برگزاری جلسات، راهکار ارائه دهد - مردم از روزنامه‌نگاران حمایت کنند
گروه اول (عروزنامه‌نگار، ۱۴ استاد، ۲ حقوقدان و ۲ مدیرمسئول)	- روزنامه‌نگاران باید اقتدار را به حرفه‌شان برگردانند - روزنامه‌نگاران با یکدیگر هماهنگ باشند - روزنامه‌نگاران حقوق خود را بشناسند و آن را طلب کنند
گروه دوم (۲ روزنامه‌نگار و ۲ استاد)	- در حال حاضر روزنامه‌نگاران نقش حداقلی دارند - هیچ راه بهبودی وجود ندارد
گروه سوم (یک روزنامه‌نگار و یک استاد)	

جدول ۸ - خلاصه دیدگاه پاسخگویان در خصوص ارزیابی وضعیت قانون مطبوعات

سوال	پاسخ
وضعیت قانون مطبوعات کشور را چگونه ارزیابی می‌کنید؟	- تشکل‌های روزنامه‌نگاری، متن قانون را بنویسد - باید به گونه‌ای قانون نوشت که مردم آگاه شوند - قانون مطبوعات ابهام دارد و نیازمند بازنگری است
گروه اول (۷ روزنامه‌نگار، ۷ استاد، ۲ مدیرمسئول و یک حقوقدان)	- تغییر قانون توسط دولت، شرایط را بدتر می‌کند - مطبوعات نیاز به قانون ندارند
گروه دوم (۲ روزنامه‌نگار و یک مدیرمسئول)	

جدول ۹ - خلاصه دیدگاه پاسخگویان در خصوص تعریف دقت و صحت در انتقال خبر

سوال	پاسخ
به نظر شما صحت و دقت در انتقال خبر چه تعریفی دارد؟	درستی در خبرنگاری - واقعی بودن خبر - به اخلاق و توان حرفه‌ای روزنامه‌نگاری مربوط می‌شود - انتقال آنچه اتفاق افتاده؛ نه نظر شخصی
پاسخگویان	

جدول ۱۰ - خلاصه دیدگاه پاسخگویان در خصوص تعریف عینیت در خبر

سوال	به نظر شما عینیت در خبر چه تعریفی دارد؟
گروه اول (عروزنامه‌نگار، ۶استاد، ۲مدیرمسئول و یک حقوقدان)	- واقعی بودن خبر - بی‌طرفی روزنامه‌نگار و انتقال دقیق آنچه اتفاق افتاده است وجه تمایز خبر از داستان است اگر رعایت نشود، مخاطب واکنش نشان می‌دهد
گروه دوم (۳روزنامه‌نگار و یک حقوقدان)	- به دلیل انتخاب موضوع و مشی رسانه روزنامه‌نگار نمی‌تواند عینیت را رعایت کند

جدول ۱۱ - خلاصه دیدگاه پاسخگویان در خصوص تعریف امانتداری در خبر

سوال	به نظر شما امانتداری در خبر چه تعریفی دارد؟
گروه اول (۸روزنامه‌نگار، ۷استاد، ۲حقوقدان و یک مدیرمسئول)	- راستگویی - بی‌طرفی و انتقال دقیق آنچه اتفاق افتاده است - فاش نکردن منبع خبر - وفاداری به عناصر خبر
گروه دوم (یک روزنامه‌نگار و یک مدیرمسئول)	- امانتداری در خبر وجود ندارد - به دلیل مشی رسانه، نمی‌توان امانتداری را رعایت کرد - رسانه وابسته به قدرت، امانتداری را رعایت نمی‌کند

فهرست منابع

بهرامپور، شعبانعلی، مطبوعات در دوره اصلاحات چالش‌ها و تحولات، مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها، چاپ اول، ۱۳۸۴

سورین و تانکارد، نظریه‌های ارتباطات. ترجمه علیرضا دهقان. انتشارات دانشگاه تهران. چاپ چهارم. ۱۳۸۸. شکرخواه، یونس. خبر. مرکز گسترش و آموزش رسانه‌ها، چاپ اول، ۱۳۸۹.

لیندلف، تامس و تیلور، برایان، روش‌های کیفی در علوم ارتباطات، ترجمه عبدالله گیویان، تهران: همشهری، ۱۳۸۸. معتمدنژاد، کاظم. روزنامه‌نگاری با فصلی جدید در بازنگری روزنامه‌نگاری معاصر، با همکاری دکتر ابوالقاسم منصفی، چاپ چهارم ۱۳۷۲، تهران مرکز نشر سپهر.

معتمدنژاد، کاظم، حقوق مطبوعات، چاپ پنجم، تهران: سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۸۷.

معتمدنژاد، کاظم. حقوق حرفه ای روزنامه نگاری، جلد (۱)، چاپ اول، تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها، ۱۳۸۶.

مک کوئیل، دنیس. درآمدی بر نظریه ارتباطات جمعی، ترجمه پرویز اجالالی، تهران: دفتر مطالعات و توسعه رسانه‌ها، چاپ سوم، ۱۳۸۸.

مهدیزاده، سیدمحمد مهدی، نظریه‌های رسانه اندیشه‌های رایج و دیدگاه‌های انتقادی، انتشارات همشهری، تهران چاپ اول ۱۳۸۹.

Fres S. Sibert, Theodor and Wilbur Schramm, Four Theories of the Press Urbana, Illinois: University Of Illinois Press, 1965.

Hiebart. Ray. E; ungurait, Donald.F. And Bohn, Thomas. W: "Mass Media: An Introduction to Modern Communication". Longman pub. 1988.

Study Position of Social rights and Responsibilities of Journalists in Today Newspapers of Iran (The Views of Journalist, Professor of Communication, Lawyers and Editors)

Mahdokht Broujerdi Alavi, Mahdiye Shokri

Abstract

This study investigates to place of rights and responsibilities social of journalists in Iran today's press. According to 190-year history of Iranian journalists, this research studies current status of journalism and conditions of journalist's activity in country from perspective of professionals. Conceptual framework is based on theory of social responsibility, one of normative theories of media and Walter Lippmann's concept of objectivity.

Based on research, professional journalism is product of this story (Theory of Responsibility and concept of objectivity) Research method is deep interview with specialists and 20 journalists, communications professors, lawyers and newspaper directors. Result show, governing model of press Inconsistent with professional journalism and current situation represents a lot of ambiguity regarding rights and journalist responsibilities. Currently, there are no grounds for career in journalism in country, Occupational safety and professional independence were not provided journalists and in such a situation, journalists had least impact on their job status. This effect will remain at least as long as platform for professional activity. According to legal system of journalism profession and drafting special laws and regulations of professional journalism was one of main requirements and urgent to solve current problems of journalism.

Keywords: Rights and responsibilities of journalism, Independent professional journalism, Professional journalism, Occupational Safety of journalism, Deep interview.